

ПОЧЕЦИ СРПСКОГ СОКОЛСТВА У ХЕРЦЕГОВИНИ

Кристина М. Пантелић Бабић¹, Петар Д. Павловић² и Ненад Живановић³

¹ФИЕП Европа – Секретар секције за историју физичког васпитања и спорта

²ФИЕП Европа – Заменик председника секције за историју физичког васпитања и спорта

³ФИЕП Европа – Председник секције за историју физичког васпитања и спорта

УДК 796.3(497.11)

САЖЕТАК

Соколски покрет је настао у Чешкој у другој половини 19. века, након чега се проширио на све Славенске земље, као и оне у којима су живели Славенски народи. Први почеци соколства у Босни и Херцеговини вежу се за Херцеговину, тачније Фочу и Ристу Јеремића, када су 1893. године настале прве иницијативе за оснивање српског соколског друштва у овом месту. Прошло је више од пет година до оснивања првог „Побратимства“, првенствено антиалкохолничарског, али и друштва које је имало карактеристике будућих српских соколских друштава. Године 1910. ово друштво је и званично пререгистровано у „Српски Соко“ у Фочи. У наредном периоду наступило је мало повољније време и почела су да се оснивају и друга друштва у градовима и осталим местима Херцеговине, која су након одређеног времена ушла и у херцеговачка села, што је допринело развоју села, описмењавању народа али и многим другим корисним стварима. Управо ти почеци и развој соколства на простору Херцеговине представљају главни предмет овог рада са циљем да се истражи и прикаже када и како су се јавиле прве иницијативе, када су основана прва друштва и ко су у томе биле најзначајније личности.

Аутор за кореспонденцију
Петар Павловић
ppmazoce@yahoo.com

Поред тога, аутори желе приказати и значај соколства за целокупну Херцеговину и њено становништво. Током писања рада аутори су користили историјски метод.

Кључне речи: оснивање, скупштина, жупа (савез), иницијативе, побратимство, српски соко.

УВОД

Идејни творац соколског покрета био је Мирослав Тирш који је 1862. године, оснивањем *Гимнастичког друштва Прашког* у Чешкој започео један систем телесног вежбања који ће се невероватном брзином раширити на све Славенске земље, као и на оне где је живео славенски народ, и на тај начин подизати телесну али и духовну снагу Славена у борби против окупације. Сам назив Соколство потиче из српске јуначке поезије, где птица соко представља оличење свега онога што треба да поседује члан једног соколског друштва или соколског покрета уопште, а то су неустрашивост, снага, племенитост и на послетку слобода.

Како је већ наведено, овај покрет телесног вежбања, који према одређеним ауторима, поред шведског, немачког и других, спада у етноцентристичке приступе телесном вежбању настале „... у немирним временима XVIII века, када су интернационални конфликти доминирали Европом, а Наполеонови ратови представљали истовремено сукоб између старог и новог. Нације су јачале, а период професионалних војски пролазио. У таквој ситуацији јавља с све израженија потреба за телесним вежбањем грађана, који су сада нови војници, по потреби.“¹, проширио се на све Словенске земље, па је тако дошао и на просторе Босне и Херцеговине.

Прво српско соколско друштво на територији под аустроугарском влашћу основано је на иницијативу др Лазе Поповића 1904. године (оснивачка скупштина Друштва одржана је 19. јануара а правила су одобрена од стране аустроугарске владе 24. марта 1904. године) у Сремским Карловцима. Нешто раније јављају се прве иницијативе за оснивањем таквог друштва и на простору Херцеговине, о чему ће бити више речи у тексту који следи.

¹ Ненад Живановић, Небојша Ранђеловић, Верољуб Станковић и Петар Павловић, *Теорија физичке културе*, Факултет спорта и физичког васпитања универзитета у Нишу и Паноптикум, Ниш, 2010, стр. 24.

ПРЕДМЕТ И ЦИЉ

Предмет овог рада је српско соколство на простору Херцеговине, а циљ да се истражи и прикаже када и како су се јавиле прве иницијативе, када су основана прва друштва и ко су у томе биле најзначајније личности. Поред тога, аутори желе приказати и значај соколства за целокупну Херцеговину и њено становништво.

МЕТОД

Током писања рада аутори су користили историјски метод. Прегледани су и критички анализирани доступни примарни и секундарни извори.

РЕЗУЛТАТИ И ДИСКУСИЈА

Први покушаји оснивања српског соколског друштва у Херцеговини

Према неким ауторима већ прве иницијативе за оснивањем српског соколског друштва у Херцеговини, јавиле су се од групе Срба предвођених студентом Ристом Јеремићем у Фочи 1893. године, али први званичан и нама доступан документ о овом друштву насловљен је на 4. фебруар 1894. године.

„Висока Земаљска владо!

Потписани желе да установе једно удружење за тјелесно васпитање у сврху његовања и развијања здравља под именом: *Српска гимнастичка дружина 'Фочански соко'* са сједиштем у Фочи. Прилажући правила у пет примјерака потписани најпонижније моле Високу владу да их милостиво изволи потврдити.

Надајући се благонаклоности сматрамо за част захвалити се Високој влади.

Понижни: Јово Јеремић, Василије Кујунџић, Ђорђо Хаџи Вуковић, Никола Мазих, Михајло Јеремић, Милан Х. Хаџи Вуковић, Василије Ковачевић.“²

² Цитирано у: Зечевић Љубиша, Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе, Докторска дисертација, Факултет физичке културе, Универзитет у Београду, 1988, стр. 116.

Међутим, тадашње власти нису дозволиле оснивање једног таквог друштва са српским предзнаком. Након тога, исти иницијатори поднели су молбу за оснивање *Трезвењачког друштва Побратимство*, које је у свом раду имало борбу против алкохолизма, али се заправо највише радило на телесном и духовном јачању његових чланова. Било је потребно пет година да Земаљска влада коначно 23. јуна 1899. године званично потврди и одобри постојање и рад наведеног друштва.³ Непуних једанаест година касније, ово друштво пререгистровано је у „Српски Соко“ у Фочи, и оно је 22. маја 1911. године одржало редовну скупштину на којој су изабрали Управни одбор: Тодо Кочовић – старешина, Милош Томашевић – заменик старешине и чланови: Тодо Јеремић, Симо Јовичић, Никола Кочовић, Милан Попадић, Тодо Томашевић, Јосиф Тошовић, Нико Тошовић и Манојло Хаџи Вуковић.⁴

Поред редовних и свакодневних активности које су соколи изводили у дворишту православне цркве, при друштву је радило неколико секција, организовани су излети, логоровање, планинарење, учествовали су на разним жупским и савезним соколским слетовима. Већ 1910. године чланови „Српског Сокола“ у Фочи учествовали су на слету бугарског *Јунака* у Софији, а 1912. године у Прагу на *Свесоколском слету*.

Српско соколско друштво у Мостару

Почетком 20. века настају повољнији услови за оснивање културних и других организација у Мостару, међу којима је било и српско гимнастичко друштво. Група умних Срба, предвођена Јованом Дучићем, Светозаром Ђоровићем и Алексом Шантићем крајем 19. века објављује чланке у часопису „Босанска Вила“, а после оснивања „Просвјете“ у Сарајеву 1902. године, у Мостару се оснива њен подбор предвођен Шантићем.⁵

Хајрудин Ђурић о оснивању Српског гимнастичког друштва (сгд) „Обилић“ у Мостару каже да је оно основано 1903. године, а да су му правила од стране Земаљске владе одобрена 14. априла 1904. године. „Српско гимнастичко друштво `Обилић` у Мостару основано је 1903. године, у жеку борбе за црквено-школску аутономију коју су водили истакнути

³ Петар Д. Павловић, Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године, Факултет физичке културе Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 1998.

⁴ Петар Д. Павловић, Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године, Факултет физичке културе Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 1998.

⁵ Петар Д. Павловић, Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године, Факултет физичке културе Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 1998.

представници српске буржоазије против аустроугарског окупаторског режима у Босни и Херцеговини.“⁶

Богдан Максимовић је написао да је Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару основано 1903. године. „Године 1903. оснива се у Мостару Српско гимнастичко друштво `Обилић`.“⁷

Шефик Пашић је такође написао да је Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару основано 1903. године. „Још прије оснивања Српског гимнастичког друштва `Обилић` 1903. године у Мостару је постојала секција или друштво `Побратимство`.“⁸

Љубиша Зечевић је у докторској дисертацији *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе* навео да је 1903. године потекла иницијатива за оснивање Српског гимнастичког друштва, да је 27. новембра 1903. године молба за оснивање Друштва предата градском поглаварству у Мостару (рг.бр. 12840), да је у другој половини месеца фебруара 1904. године послата Земаљској влади у Сарајеву, која је примљена 23. фебруара исте године, да је Земаљска влада молбу проследила Заједничком министарству финансија у Беч, да је Исидор Бенка 14. априла 1904. године потписао одобрење Статута Српског гимнастичког друштва у Мостару и тај дан се узима као датум оснивања Друштва.⁹

Петар Д. Павловић, у књизи *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, наводи исти датум о оснивању Друштва у Мостару као и Љубиша Зечевић.

Према томе, нетачне су тврдње Богдана Максимовића, Хајрудина Ђурића, Шефика Пашића и др. да је *Српско гимнастичко друштво „Обилић“* из Мостара основано 1903. године.

Стеван Жакула, који је радио као професор у мостарској гимназији, био је један од главних иницијатора оснивања *Српског гимнастичког друштва „Обилић“* у Мостару, а потписници молбе за оснивање друштва су

⁶ Hajrudin Ćurić: Pravila Srpskog gimnastičkog društva „Obilić“ u Mostaru, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini, god. 11, br. 12, Sarajevo, 1978, str. 11.

⁷ Bogdan Maksimović: Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 25.

⁸ Šefik Pašić: Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 77.

⁹ Љубиша Зечевић: Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе, Докторска дисертација, Факултет физичке културе, Универзитет у Београду, 1988.

били: др Перо Ивановић, Ђорђо Перин и Атанасије Шола. Интересантно је да међу потписницима нема имена Стевана Жакуле, иако је био један од иницијатора његовог оснивања. Разлог томе је највероватније чињеница да се као професор гимназије није хтео превише истицати у јавности, како то не би шкодило његовом даљем раду.

Прва скупштина новоформираног Друштва у Мостару, на којој је присуствовало 25 Срба, одржана је 12. јуна 1904. године у Мостару, у просторијама Православне цркве. Перо Ивановић изабран је за првог старешину сгд „Обилић“, Илија Иванишевић за заменика старешине, Стеван Жакула за вођу, Љубо Оборина за благајника, а за чланове Управе: Милан Вуковић, Чедомир Милић, Ђорђо Перин, Атанасије Шола и др.

Вежбали су у просторијама (сали) Српског певачког друштва „Гусле“. Васпитавали су омладину у националном духу. Учествовали су на свим јавним прославама, забавама, слетовима и другим манифестацијама, не само у Херцеговини и Босни, већ и на манифестацијама у другим државама: Србији, Хрватској, Словенији, Чешкој, Бугарској и др. Сарађивали су са свим соколским и другим друштвима, не само из Херцеговине и Босне, већ и са друштвима из других држава и били су једно од најактивнијих друштава из Српске соколске жупе босанскохерцеговачке.

Како није било довољно стручних и школованих кадрова за рад у соколским друштвима, то су поједина друштва доводила стручњаке из других места или других држава. Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару је 1908. године добило „...новог учитеља, брата Јозефа Браунера, члана Сокола из Младе Болеславе у Чешкој. Брат учитељ је веома извјежбан гимнастичар и врло одушевљен и реван соко. Уз таквог учитеља добили су чланови још већу вољу, те се сада марљиво спремају за велику јавну вјежбу на други дан Ускрса, 14 (27) априла о.г.“¹⁰

Крајем 1905. године Управу с.г.д. „Обилић“ у Мостару су сачињавали: старешина Милан Ђуковић, заменик старешине Светозар Ђоровић, секретар (тајник) Коста Костић, четовођа Ђорђо Перин, ризничар Милан Мојић и благајник Јово Загорац. Тада је у друштву било 75 чланова: 35 извршних, 23 помагача, 15 утемељача и два добротвора.¹¹

После оснивања *Српске соколске жупе босанскохерцеговачке* и одобрења њеног рада од стране Земаљске владе 26. фебруара 1910. године

¹⁰ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, Српски Соко, лист за соколске ствари, год. 2, бр. 6, Карловци, 13(26) март 1908, стр. 95 – 96.

¹¹ Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, Српски Соко, лист за соколске ствари, год. 1, бр. 1, Сремски Карловци, јануар 1906.

сва дотадашња српска гимнастичка друштва, називана разним именима, су променила име у „Српски Соко“. Тако је и Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару променило име у „Српски Соко“ у Мостару.

Српско соколско друштво из Мостара је 28. јануара 1911. године одржало своју редовну Главну скупштину, на којој је изабрана нова урава Друштва коју су сачињавали: Ђорђо Перин, старешина; Атанасије Шола, заменик старешине; Милан Јелачић, секретар (тајник); Чедомир Милић, вођа; Лазо Пешко, благајник; Душан Глоговац, економ, Трифко Дудић, Димитрије Зец и Саво Лажетић, одборници.¹²

На седници Друге главне скупштине Српске соколске жупе босанскохерцеговачке одржане 20. фебруара (5. марта) 1911. године у Сарајеву у Одбор Жупе из Херцеговине су изабрани Чедомир Милић за надзорника округа Мостар и Ђорђо Перин за заменика старешине Жупе.¹³

Српски соко из Мостара, Чедомир Милић, је на Свесловенском соколском слету бугарског „Јунака“ одржаног 10, 11 и 12. јула 1910. године у Софији освојио друго место у простом надметању.¹⁴

Многа српска соколска друштва (срд) у Херцеговини нису имали своје властите просторе за вежбање, па су били приморани да користе одговарајуће просторе школа, певачких и других друштава. За коришћење тих простора морали су имати сагласност од стране Земаљске владе. Ни приликом добијања дозвола за рад у просторима других друштава, српски соколи нису били у равноправном положају са осталим друштвима, јер су предност у добијању дозвола за коришћење вежбаоница у школама имала страна друштва. Чланови срд „Обилић“ су били почели да вежбају у просторијама мостарске гимназије али су им власти забраниле коришћење тог простора. Српско гимнастичко друштво „Обилић“ (после 1910. године „Српски Соко“ у Мостару) је имало добру сарадњу са Српским певачким друштвом „Гусле“ из Мостара, па су изводили вежбе у просторима (сали) тог друштва.

¹² „Обилић“ у Мостару, Српски Соко, лист за соколске ствари, год. 5, бр. 3, Карловци, 14. (27.) фебруар 1911.

¹³ Српска Сок. Жупа Босанско-херцеговачка, Српски Соко, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911.

¹⁴ Свесоколски слет у Софији, Српски Соко, лист за соколске ствари, год. 4, бр. 12, Карловци, 1(14) октобра 1910, стр. 231 – 236.

Српско соколско друштво у Требињу

Иницијатива за оснивање српског соколског друштва (с.с.д.) у Требињу је потекла од групе Срба из Требиња у току 1909. године, када су сачинили Правила за рад друштва и поднели молбу Земаљској влади на одобрење. Правила су одобрена 9. јануара 1910. године (бр. 232622), од када друштво и званично почиње са радом. Управа друштва је изабрана 8. марта 1910. године. Почетком рада у чланство су се уписала 43 члана: 4 добротвора, 10 утемељача, 25 извршних и 4 помагача. Током године уписало се још 17 чланова: 1 добротвор, 14 извршних и 2 помагача, па их је крајем 1910. године укупно било 60. Остало је забележено да је то повећање броја чланова „... најбољи доказ, да је потреба и корист оваквог друштва добро схваћена међу свима нама, а особито међу онима, којима је Соко и намијењен, да их прими под своје окриље ради ојачања тјелесног и збратимљења, те препорода друштвеног.“¹⁵

Извршни чланови су вежбали, почев од априла месеца 1910. године, подељени у два одељења. Почетак вежбања није био лак, „... али су млади соколи све потешкоће одмах савладали да су читаво љето на отвореном простору при врућини, каква само овде код нас може бити, и највеће напоре попут војника са вољом и одушевљењем савлађивали.“¹⁶ Прво су вежбали основне вежбе а после су почели вежбати и вежбе за Пети српски соколски слет у Раваници.

Поред вежбања и осталих активности соколи су радо одлазили на излете у околину Требиња, где су на отвореном простору и свежем ваздуху изводили одређене вежбе. Такав један излет су извели у Ластву, сеоце истично од Требиња удаљено 13 километара гдје су соколи после пешачења провели још три сата у вежбању, „... а остало вријеме у игри, пјесми и весељу до повратка кући.“¹⁷

Септембра месеца 1910. године набавили су најосновније гимнастичке справе. После уписа нових чланова, извршни чланови су сврстани у три врсте, који су вежбе изводили свакодневно по одређеном распореду. Сваке суботе су одржавали соколска сијела за чланове, где су се учили певати, свирати и играти. Недељом су обично изводили излете у околину Требиња.

Соколи су, поред бројних активности, учествовали и на јавним вежбама других соколских друштава. Тако су присуствовали јавној вежби „Душана Силног“ у Дубровнику која је одржана 11. јула 1910. године и Првој

¹⁵ Српски Соко у Требињу, Српски Соко, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 60.

¹⁶ Српски Соко у Требињу, Српски Соко, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 60.

¹⁷ Српски Соко у Требињу, Српски Соко, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 60.

јавној вежби хрватског соколског друштва у Требињу 26. августа исте године. За тај добар рад Друштва највеће заслуге припадају Управи друштва, нарочито соколу Веселину Секуловићу, четовођи, „... који је својим преданим радом, марљивошћу и строгошћу а уз то и својом спремом довео друштво на ону висину, на којој данас стоји“¹⁸

На Главној скупштини друштва, одржаној 23. јануара 1911. године у Требињу изабрана је нова Управа у следећем саставу: Илија Чабриновић, старешина; Јевто Дучић, заменик старешине; Василије Стојановић, секретар (тајник); Веселин Секуловић, четовођа; Стево Грковић, благајник; Ристо Видачић, економ; Вук Врчевић, Владимир Сушић и Ђорђе Тупањанин, одборници; Мићо Бабић, Љубо Ђиков, Ристо Иванковић и Милан Јокановић, одборнички заменици. Тодор Перовић, Лука Стијачић и Тодор Шкерковић су изабрани у Надзорни одбор.

Други српски херцеговачки соколски слет је одржан у Требињу 19. и 20. августа 1911. године. На Слету су поред сокола из Херцеговине учествовали: српски соколи из Србије, српски соколи из Српске соколске жупе фрушкогорске, српски соколи и соколице из Сарајева, српски соколи и соколице из Српског соколског друштва „Душан Силни“ из Дубровника.

Српско соколско друштво у Вишеграду

Правила и рад српског соколског друштва Вишеград званично су одобрени од стране Земаљске владе 25. јуна 1910. године (бр. 242865).

Током 1911. године изабрана је управа Друштва коју су сачињавали: Матеј Петровић, старешина; Сретен Богдановић, заменик старешине; Чедо Крсмановић, вођа; Војислав Костић, секретар (тајник); Јово Милетић, благајник; Тодор Миловановић, економ и поп Милан Божић, одборник.

До избора Управе друштва готово да ништа нису радили. Но, како су после избора Управе добили учитеља Јарослава Рубрингера, сокола из Чешке, надали су се да ће „... напредовати, и вољом и истрајним радом извршних чланова (којих има 17) достићи висину, која доликује Српском Соколу“.¹⁹

¹⁸ Српски Соко у Требињу, Српски Соко, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911, стр. 61.

¹⁹ М.П.: Српски Соко у Вишеграду, Српски Соко, год. 5, бр. 8, Карловци, 12. (25.) јуна 1911, стр. 134.

Српско соколско друштво у Невесињу

Правила и рад српског соколског друштва Невесиње званично су одобрени од стране Земаљске владе 28. јуна 1910. године (бр. 97027).

На Главној скупштини српског соколског друштва Невесиње, одржаној 8. јануара 1912. године у Невесињу, изабрана је нова управа Друштва: старешина, Вељко Симовић; заменик старешине, Илија Радоичић; вођа, Милан Милушић; секретар (тајник), Јован Орлушић; економ, Саво Бурлица; одборници: Рагиб Муслибеговић, први одборник; Обрен Петковић, други одборник; Милан Гаврић, трећи одборник.²⁰

Српски соколи из Невесиња су на Велику Госпоину, 28. августа 1911. године код цркве у Крушевљанима приредили јавну вежбу²¹, а 15. (28.) јуна 1911. године у Невесињу соколску забаву у циљу развијања Соколства и у корист друштвених потреба.²² Српско соколско друштво Невесиње је 3. јуна 1912. године у Невесињу одржало свој соколски јавни час. Час је одржан ради прикупљања средстава за путовање на слет у Праг.²³

Српски соколи из: Гацка, Мостара и Невесиња су на Илиндан, 2. августа 1910. године у Невесињу оджали Први српски соколски слет Горње Херцеговине. Програм Слета се састојао од 7 тачака које су извођене по следећем редоследу: просте вежбе, вежбе на вратилу и разбоју вишег одеда, вежбе на разбоју нижег одеда, вежбе на козлићу, вежбе копљима; скокови [са обичног моста у висину и дужину, с места и из трке, са одскочне даске (одбојног моста) у висину, ребљи скок] и пирамиде.²⁴

Српско соколско друштво у Гацку

Правила српског соколског друштва у Гацку су одобрена од стране Земаљске владе 1910. године под регистарским бројем: 173804. Одмах по оснивању Друштва у њега се учланило 26. чланова: 15 извршних, 10 помагача и један утемељач (свештеник Јован Поповић). Почетак рада је био тежак. Нису имали гимнастичких справа, већ су само вежбали неке вежбе без

²⁰ Српски Соко у Невесињу, Српска Ријеч, год. 8, бр. 16, Сарајево, понедељак 23. јануар (5. фебруар) 1912, стр. 3.

²¹ Милан Милушић: Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 195.

²² Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911, стр. 167 – 168.

²³ Невесиње, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 7, Београд, јули 1912, стр. 95.

²⁴ Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910.

справа. Справе су набавили током 1911. године у вредности од 700 круна. Те године се повећао и број чланова, те их је тада укупно било 57: 25 извршних, 30 помагача и 2 утемељача. Током прве године рада 18 чланова Друштва је учествовало на Српском соколском слету у Невесињу, којег су соколи из Невесиња организовали заједно са српским соколима из Мостара.

У Гацку су 8 година уназад од 1911. године постојале српска читаоница и књижница. Како су после оснивања с.с.д. чланови читаонице и Сокола били углавном исти чланови, то је на скупштини с.с.д. у Гацку, одржаној 15. фебруара 1911. године, донета одлука да читаоница и књижница пређу у власништво с.с.д. Сачињена су Правила која су послата Земаљској влади на одобрење. То уједињење је убрзо од Владе одобрено. Тако су гатачки соколи добили читаоницу и књижницу у којој се налазило доста књига у вредности око 1500 круна и имали су простор за образовање својих чланова. Поред тога, Читаоница је имала и свој тамбурашки збор у коме је било осам чланова, и убрзо је преименован у Соколски тамбурашки збор.

Вежбали су у дворани (вежбаоници), дужине 16 м, ширине 7 м и висине 5 м, гатачке српске православне црквено-школске општине, која „... је одмах при оснутку драговољно уступљена“²⁵ с.с.д. из Гацка.

На главној скупштини с.с.д., која је одржана у Гацку 27. јануара 1911. године, изабрана је Управа друштва коју су сачињавали: Урош Ш. Ковачевић, старешина; Тамил Сарић, заменик старешине; Анто Б. Кошутећ, секретар (тајник); Лазар Ј. Пичета, вођа; Алекса С. Поповић, благајник; Бориша Б. Старовић, чувар; Мехмед Дураковић, Ристо А. Самарџић и Милан С. Срдич, одборници.

Српски соколи из Гацка су, у корист своје благајнице, о Ђурђеву дану, 6. маја 1911. године приредили соколску забаву.²⁶

У Требињу се о Преображењу, 6. (19.) и 7. (20.) августа 1911. године, одржао Други српски херцеговачки соколски слет на коме су у чествовали и соколи из Гацка. Соколи из Гацка су се веома озбиљно припремали за тај слет да не би изостајали по спремности иза других сокола. Вежбали су три пута седмично у вечерњим сатима, од 20 до 21.30 часова, а од 25. марта текуће године вежбали су у раним јутарњим сатима, од 4.30 до 6.30 часова, на свежем и чистом ваздуху. Осим тога сваке недеље су изли пешке на излете у околину Гацка, прелазећи раздаљину од 10 до 15 километара.

²⁵ Српски Соко у Гацку, Српски Соко, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (02. мај) 1911, стр. 96.

²⁶ Српски Соко у Гацку, Српски Соко, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911.

Српско соколско друштво у Херцег Новом

Српско соколско друштво је основано, вероватно, крајем 1910. године. Значајан допринос оснивању српског соколског друштва у овом месту дали су соколи из Дубровника који су боравили те године у Херцег Новом. О томе у листу „Српски Соко“ стоји: „Али нам недавно дође у походе `Душан Силни` из питомог Дубровника, продрма нас из дријемежа и садн је Српски Соко код нас свршена ствар. Одзив је лијеп, и спремамо се на посао. Наручили и справе и онда ћемо напријед са снагом соколском.“²⁷

После одобрења Правила за рад друштва одржана је конституирајућа скупштина на којој је изабрана Управа друштва: Мирко Комненовић, старешина; Јово Секуловић, заменик старешине; Мирко Бакочевевић, секретар (тајник); Лука Ђеранић, благајник и Ристо Рундо, вођа. Тада је у друштву било више од стотину чланова. На Скупштини је, поред осталог, закључено „... да се што прије сагради нова модерна соколана, те се надамо, да ће до јесени бити готова, а онда ћемо још више напријед.“²⁸

Српско соколско друштво из Херцег Новог је 18. фебруара 1911. године приредило академију с игранком у Боки Которској. Чланови су извели просту вежбу и пирамиде, два сокола су рецитовали песме „Соколској идеји“ од Ст. Бошевића Петрова и „Здраво!“ од Биослава. Старешина друштва, Мирко Комненовић је говорио о значају соколства.²⁹

Српско соколско друштво у Стоцу

После одржавања Првог горње-херцеговачког слета 2. августа 1910. године у Невесињу, на коме су присуствовали као посматрачи мештани из Стоца, код њих се јавила жеља да и они у свом месту оснују с.с.д. Последица тога је био састанак групе Срба који су 15. августа 1910. године одржали оснивачку скупштину и основали с.с.д. у Стоцу.³⁰ Земаљска влада је одобрила званично његов рад 16. маја 1911. године (бр. 109000).³¹

²⁷ Српски Соко у Херцегновоме, Српски Соко, год. 5, бр. 1, Карловци, 1.(14.) децембар 1910, стр. 18

²⁸ Српски Соко у Херцегновоме, Српски Соко, год. 5, бр. 4, Карловци, 10.(23.) март 1911, стр. 59.

²⁹ Српски Соко у Херцегновоме, Српски Соко, год. 5, бр. 3, Карловци, 14.(27.) фебруар 1911.

³⁰ Српски Соко у Стоцу, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај-јуни 1912, стр. 73.

³¹ Љубиша Зећевић, *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за vrijeme austrougarske vladavine у BiH на развој физичке културе*, необјављена докторска дисертација, Београд 1988.; и Петар Д. Павловић, *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Српском Сарајеву, Српско Сарајево, 1998.

После одобрења рада од стране аустроугарске власти интересовање за соколство се почело повећавати. Прилике за Соколство „...“ почеле су се повољно развијати: све што је било напредно и старо и младо одушевило се соколством и кроз кратко вријеме, чета од 25 соколова могла се виђати гдје стално напредује и вјежба и слаба и малена и нездрава.“³²

Током 1911. године соколи и соколице су, поред вежбања, извели више јутарњих излета у околину Стоца. На Жегуљи удаљеној 9 километара од Стоца су се састали са соколима из Љубиња и одржали заједнички излет. Други излет су извели у село Поплати и ту су пробудили жељу код сељана за соколством. Тада се 12 сеоских омладинаца учланило у с.с.д. Столац. Чланови с.с.д. Столац су сваке недеље долазили у село и подучавали омладинце соколском вежбању.

На Другом херцеговачком српском соколском слету одржаном 19. и 20. августа 1911. године у Требињу, из с.с.д. Столац је учествовало 18 чланова који су извели: вежбе с копљем, слободне вежбе, српске вежбе палицом и вежбе на разбоју. После слета се интерес за соколство још више повећао, број чланова се повећавао и крајем децембра 1911. године било је 59 чланова старијих од 18 година, од чега су 47 били вежбачи.³³

На скупштини Друштва, 29. априла 1911. године, изабран је Управни одбор у следећем саставу: Висарион Петровић, старешина; Душан Пецељ, заменик старешине; Мирко Ј. Курилић, секретар (тајник); Филип Михољевић, четовођа; Васо Милићевић, благајник; Перо Ковачевић, чувар; Петар Желуд, Марко Југовић и Јефто Хамовић, одборници. У Надзорни одбор су изабрани: Мићо Говедарица, Милан Ковачевић и Милан Курилић.³⁴

Српско соколско друштво у Љубушком

На иницијативу мештанина Јове Вукојевића се 14. августа 1911. године у Љубушком окупила група Срба из тог места с намером да оснују с.с.д. Формиран је привремени одбор који је припремио Правила друштва, и предао захтев Земаљској влади на одобрење. Земаљска влада је одобрила рад с.д. Љубушки 25. јула 1911. године (бр. 160944)

Одмах по конституисању Привременог одбора његови чланови су почели радити на уједињењу новоформираног с.с.д. и Српске читаонице из

³² Српски Соко у Стоцу, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај-јуни 1912, стр. 73.

³³ Српски Соко у Стоцу, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај-јуни 1912, стр. 73.

³⁴ Српски Соко у Стоцу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, јуни 1911.

тога места. „Кад се узме мали и сиромашни број Срба у овом мору туђинштине, шта је могао другачије и напредније учинити, већ спојити читаоницу са Соколом те тако појачати свјежом снагом, на ширем пољу сви заједно јачати.“³⁵

Крајем 1911. године у с.с.д. Љубушки је било 30 чланова, од чега је било 15 вежбача и 2 нараштајца.

Српско соколско друштво у Љубињу

Иницијатива за оснивање српског соколског друштва у Љубињу потекла је од групе Срба окупљене око српског учитеља Душана Савића. Он је 27. фебруара 1911. године окупио српску омладину из Љубиња ради оснивања с.с.д. Он је окупљеним Љубињцима одржао предавање о Соколству и његовом значају за српски народ које је завршио речима: „Оснујмо, браћо, и ми у Љубињу Српског Сокола, јер је Српски Соко силан и славан.“³⁶

На том састанку је изабран Привремени одбор од три члана: Трифко Крунић, Душан Савић и Данило Ћоровић чији је задатак био да сачине правила друштва, напишу и поднесу молбу властима за одобрење рада, припреме одржавање конституирајуће скупштине и др.

У листу „Српски Соко“ та иницијатива је срдачно поздрављена речима: „Младог Сокола Српског срдачно поздрављамо у нашем братском јату са жељом, да никада не опусте своја млада крила, већ нека буде славан и силан као и остала старија браћа му. Здраво!“³⁷

На конституирајућој скупштини, одржаној 9. априла 1911. године у Љубињу, изабрана је управа Друштва коју су сачињавали: С. Шаренац, старешина; Јово Бјелобрк, заменик старешине; Данило Ћоровић, секретар (тајник), Трифко Крунић, благајник; Душан Савић, вођа; Душан Батинић, чувар; Б. Мићић, Б. Новокмет и Б. Ножица, одборници.³⁸

Правила и рад с.с.д. Љубиње званично су одобрени од стране Земаљске владе 31. јула 1911. године (бр. 166381).

³⁵ Српски Соко у Љубушком, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 74.

³⁶ Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 80.

³⁷ Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911, стр. 80.

³⁸ Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (2. мај) 1911.

Српско соколско друштво у Чапљини

Иницијатор оснивања српског соколског друштва у Чапљини је био Стојан Пудар, који је са својим истомишљеницима 29. августа 1910. године у Чапљини одржао састанак на коме је основано ССД. Одмах по оснивању у Друштво се учланило 16 сокола. После тога су поднели захтев и Правила Земаљској влади на одобрење, и Влада је после годину дана одобрила њихов рад, 6. октобра 1911. године (бр. 217 883).³⁹

Пудар је за соколство заинтересовао не само мештане Чапљине, већ и сељане околних села. Интерес за соколство је нарочито био изражен у селу Тасовчићи, које се налазило са друге стране Неретве, и мостом је било повезано са Чапљином. Из Тасовчића је у соколске редове ступило 12 омладинаца. Недељом и празницима у Тасовчиће су одлазили чланови ССД Мостар, који су са њима изводили вежбе. Поред свих тешкоћа на које су наилазили соколи и соколице из Чапљине, они су вежбали и припремали се за слет у Требињу (19. и 20. августа 1911. године). На Слету у Требињу су из ССД Чапљина учествовала 43 сокола и соколице (12 вежбача, 14 униформисаних и 17 чланова).

Током 1911. године Управа друштва је извела са својим соколима и соколицама два излета у Клепце, приредила две соколске забаве и учествовали са дванаест чланова на соколској забави ССД Љубушки. Крајем децембра 1911. године у Друштву је било 28 чланова свих категорија, од чега је било десет вежбача. Током те године одржали су 74 часа вежби.⁴⁰

Српски соколи су у недељу, 13. августа 1911. године у Тасовчићима (Чапљина) приредили соколску забаву на којој су извели своју прву јавну вежбу. Поред чланова ССД из Чапљине у вежби су учествовали и соколи из Мостара, који су дошли са старешином и вођом Друштва, Атанасијом Шолом и Чедомиром Милићем.

ЗАКЉУЧАК

Три деценије након настанка соколства у Чешкој јављају се и прве иницијативе за оснивањем српских соколских друштава на простору Херцеговине и Босне, али политичке прилике у Аустроугарској тада нису

³⁹ Зечевић Љубиша, Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе, Докторска дисертација, Факултет физичке културе, Универзитет у Београду, 1988.

⁴⁰ Српски Соко у Чапљини, Српски Соколски Гласник, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912, стр. 73.

биле благодатне оснивању друштава са националним предзнаком. Први покушаји оснивања српског соколског друштва десили су се 1893. године у Фочи, али тадашње аустроугарске власти то нису дозволиле. Прво друштво које је имало карактеристике српских соколских друштава основано је у Фочи 1899. године под називом *Трезвењачко друштво Побратимство* које је у свом раду имало борбу против алкохолизма, али се заправо највише радило на телесном и духовном јачању његових чланова. Оно је 1911. године пререгистровано у „Српски Соко“ у Фочи. Године 1904. у Мостару основано је прво Српско гимнастичко друштво „Обилић“, настало из „Просвјетиног“ пододбора предвођеног Алексом Шантићем. Ово друштво је у свом чланству окупљало многе умне Србе који су, поред телесног јачања чланова овог друштва, својим чланством и делима доприносили духовном уздицању српског народа. Године 1910. званично почињу са радом и Српска соколска друштва у: Вишеграду, Гацку, Невесињу, Требињу и Херцег Новом, а следеће 1911 године, основана су и почела са радом друштва у: Љубињу, Љубушком, Стоцу и Чапљини. Након оснивања Српске соколске жупе босанскохерцеговачке 1910. године, сва друштва која су до тада постојала, као и она која су настала након тога, добијају јединствен назив „Српски Соко“. Према прегледаним и доступним изворима, можемо закључити да је Херцеговина, тачније Фоча и Мостар, била колевка соколства на простору Босне и Херцеговине. Поред Фоче и Мостара, у Херцеговини су основана и радила и многа друга Српска соколска друштва која су умногоме помогла развоју соколства али и телесном, културном и духовном уздицању српског као и других народа на том простору.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

1. Bogdan Maksimović, Sokolski slet u Trebinju 1911. godine, Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini, god. 2, br. 2, Sarajevo, 1969, str. 25.
2. Зечевић Љубиша, *Утицај друштвено-политичке и економске констелације за вријеме Аустроугарске владавине у Босни и Херцеговини на развој физичке културе*, Докторска дисертација, Факултет физичке културе, Универзитет у Београду, 1988.
3. М.П.: Српски Соко у Вишеграду, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, 12. (25.) јуна 1911.
4. Милан Милушић, Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 11 – 12, Карловци, 1911, стр. 195.
5. Невесиње, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 7, Београд, јули 1912.
6. Ненад Живановић, Небојша Ранђеловић, Верољуб Станковић и Петар Павловић, *Теорија физичке културе*, Факултет спорта и физичког васпитања универзитета у Нишу и Паноптикум, Ниш, 2010.

7. „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко, лист за соколске ствари*, год. 5, бр. 3, Карловци, 14. (27.) фебруар 1911.
8. Петар Д. Павловић, *Физичка култура српског народа у Босни и Херцеговини до 1918. године*, Факултет физичке културе Универзитета у Источном Сарајеву, Источно Сарајево, 1998.
9. Свесоколски слет у Софији, *Српски Соко*, год. 4, бр. 12, Карловци, 1(14) октобра 1910, стр. 231 – 236.
10. Срп. Соколски слет Горње Херцеговине, *Српски Соко*, год. 4, бр. 8, Карловци, август 1910.
11. Српска Сок. Жупа Босанско-херцеговачка, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911.
12. Српски Соко у Гацку, *Српски Соко*, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (02. мај) 1911.
13. Српски Соко у Гацку, *Српски Соко*, год. 5, бр. 7, Карловци, 8. (21.) мај 1911.
14. Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 5, Карловци, 27. март (9. април) 1911.
15. Српски Соко у Љубињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 6, Карловци, 19. април (2. мај) 1911.
16. Српски Соко у Љубушком, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912.
17. Српски Соко у Невесињу, *Српска Ријеч*, год. 8, бр. 16, Сарајево, понедељак 23. јануар (5. фебруар) 1912.
18. Српски Соко у Невесињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 9 – 10, Карловци, 15. (28.) јули 1911.
19. Српски Соко у Стоцу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 8, Карловци, јуни 1911.
20. Српски Соко у Стоцу, *Српски Соколски Гласник*, орган Српског Соколства, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај-јуни 1912.
21. Српски Соко у Требињу, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10. (23.) март 1911.
22. Српски Соко у Херцегновоме, *Српски Соко*, год. 5, бр. 1, Карловци, 1.(14.) децембар 1910.
23. Српски Соко у Херцегновоме, *Српски Соко*, год. 5, бр. 3, Карловци, 14.(27.) фебруар 1911.
24. Српски Соко у Херцегновоме, *Српски Соко*, год. 5, бр. 4, Карловци, 10.(23.) март 1911.
25. Српски Соко у Чапљини, *Српски Соколски Гласник, орган Српског Соколства*, год. 1, бр. 5 и 6, Београд, мај и јуни 1912.
26. Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко*, год. 1, бр. 1, Сремски Карловци, јануар 1906.
27. Српско гимнастичко друштво „Обилић“ у Мостару, *Српски Соко*, год. 2, бр. 6, Карловци, 13(26) март 1908, стр. 95 – 96.
28. Најрудин Ћурић, Поčeci модерне гимнастике у БиХ, *Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 5, бр. 5, Сарајево, 1972, стр. 4.
29. Најрудин Ћурић, Правила Српског гимнастичког друштва „Обилић“ у Мостару, *Прилози за историју физичке културе у Босни и Херцеговини*, год. 11, бр. 12, Сарајево, 1978, стр. 11.

30. Šefik Pašić, Fizička kultura, klubovi, društva i organizacije u Hercegovini do 1914. godine, *Prilozi za istoriju fizičke kulture u Bosni i Hercegovini*, god. 6, br. 6, Sarajevo, 1973, str. 77.

BEGINNINGS OF SERBIAN SOKOLISM IN HERZEGOVINA

SUMMARY

Sokol movement originated in Czech lands in second part of 19th century, and soon after it spread to all Slavic countries, as also to the ones where Slavic people lived. Beginnings of Sokolism in Bosnia and Herzegovina relate to Herzegovina, specifically to Foča and Risto Jeremić, when in 1893 the first initiatives for the establishment of a Serbian soko society in this city were created. It has been more than five years before the establishment of the first „Pobratimstvo“ („Brotherhood“, „Fraternity“), primarily anti-alcoholic, but also a society that had the characteristics of future Serbian soko societies. In 1910 this society was officially re-registered in the “Serbian Soko” in Foča. In the following years started a little more favorable period and other societies in the cities and other places of Herzegovina started to appear, which after a certain time entered also in Herzegovina village, which contributed to the development of the village, literacy of the people, but also many other useful things. These beginnings and the development of Sokolism on the territory of Herzegovina represent the main subject of this paper, with the aim to research and present when and how the first initiatives came to light, when the first societies were founded and who were the most important personalities. In addition, the authors want to show the significance of the Sokolism for the whole of Herzegovina and its population. During writing authors used historical method.

Key words: founding, assembly, parish (union), initiatives, brotherhood, Serbian Soko.

НАЧАЛО СЕРБСКОГО СОКОЛИЗМА В ГЕРЦЕГОВИНЕ

АННОТАЦИЯ

Сокольское движение зародилось в Чехии во второй половине 19 столетия и вскоре распространилось во всех славянских странах, а также в тех странах, где жили славяне. Начало Соколизма в Боснии и Герцеговине было положено в Герцеговине, основателем считается Ристо Джеремич из города Фоча, который в 1893 первым инициировал создание Сербского Сокольского общества в этом городе. Это было более чем за 5 лет до создания первого общества «Побратимство» («Братство»), первоначально анти-алкогольного,

но, в то же время, общества, имеющего характеристики будущих Сербских Сокольских обществ. В 1910 это общество было официально перерегистрировано в общество «Сербские соколы» в Фоче. В последующие годы начался благоприятный период и различные общества начали появляться в других городах, которые позже вошли в состав Герцеговины, что положительно повлияло на развитие Герцеговины в целом, на грамотность населения и другие аспекты. Эти начинания и развитие Сокольского движения на территории Герцеговины отражены в содержании этой статьи; цель статьи выявить и представить, когда и как появились первые инициативы, когда появились первые общества и кто были наиболее значимые деятели. В заключении авторы хотели показать значение Соколизма для Герцеговины и ее населения. Авторами использован исторический метод.

Ключевые слова: основание, ассамблея, союз, инициативы, братство, Сербские Соколы.

Примљено 03.08.2017.
Одобрено за штампу 05.10.2017.